

CLERGUES VIOLENTS A MIERES: UN PROCÉS MEDIEVAL DE L'ARXIU DIOCESÀ DE GIRONA (1359)

EDUARD SIERRA VALENTÍ (†)

Resum

La col·lecció extremadament abundant de processos eclesiàstics substanciat a la cúria episcopal de Girona, que es conserven a l'Arxiu Diocesà, constitueix una font molt important d'informacions sobre la vida quotidiana dels segles medievals i moderns, fins a la supressió de la jurisdicció episcopal a començaments del segle XIX. Pertanyien a la jurisdicció episcopal tots els clergues, tant els preveres com els que havien rebut ordres menors (per exemple la d'acòlit o escolà) i estaven legítimament casats, a més de les monges i els ermitans laics. Els abusos registrats no eren solament d'ordre sexual. També n'hi havia en relació amb la violència, com és el cas dels clergues de Mieres, aquí processats.

Paraules clau

processos, cúria episcopal, canonge oficial, clergues, ordres menors, Mieres.

Abstract

The records preserved in the "Arxiu Diocesà" of Girona are an important source of information on the daily life during the XIV-XIX centuries, because a large sector of the population belonged to the ecclesiastical jurisdiction. The abuses recorded were not only of sexual order but also sometimes about violent behaviour. Examples and documents of this situation are briefly presented in this article, dealing about clergymen of the village of Mieres.

Keywords

process, episcopal jurisdiction, clergymen and clerics, minor orders, official canon, Mieres.

Com ja hem tingut ocasió de dir i repetir, l'Arxiu Diocesà de Girona (ADG) conserva una extraordinària col·lecció de processos procedents de la cúria episcopal de Girona, que va actuar des dels primers temps de la reconquesta (785) fins a la supressió de la jurisdicció episcopal per l'Estat liberal (1836).¹ Aquests processos s'agrupen en dues sèries: els processos medievals (Pr. Med.) que agrupen més de mil unitats, i els processos moderns (Pr. Mo.), que en contenen més de 5.000, a partir de l'any 1500.

Entre els processos medievals en trobem un, centrat a la comarca de Mieres,² que conté el procediment d'enquesta (*inquisitio*) d'un procés incoat a dos clergues que, amb una colla de sequaços, cometien tota mena de bretolades, segurament afavorides i manipulades per un noble feudal, Guillem Galceran, senyor de Cartellà, de qui s'ha conservat (perduda entre els fulls del procés) un petit bitllet o cèdula autògrafa inclosa que creiem que dóna la clau per a la interpretació de tota la causa. Aquesta causa va fer, sens dubte, molt de soroll en el seu moment, si considerem el gran nombre de testimonis cridats a depositar llurs declaracions: la còpia ens ha conservat 35 deposicions testificals (la darrera, incompleta) i segurament n'hi havia més, car les pàgines del final del quadern han quedat en blanc.³ El doble quadern està escrit amb la lletra gòtica cursiva pròpia dels escrivans del segle

¹ Vegeu també l'estudi de Manuel Revuelta González: *La exclaustación (1833-1840)*. Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid 1986, XXIII + 503 pàg. Especial interès té el cap. VI, "La exclaustación bajo el ministerio de Mendizábal" amb una anàlisi dels decrets de l'11 d'octubre de 1835 (pàg. 366) i del 8 de març de 1836 (pàg. 389).

² ADG, Pr. Med. Núm. 281 (1359), 43 F (sign. ant. C53, núm. 27): "Procés de Guillem Rubí i Joan Terrada, clergues de Mieres i Falgons respectivament, acusats de robar moltons al mas ça Plana de Mieres". Al marge superior, amb lletra del segle XVIII, hi ha la inscripció "Sumaria Criminal", que indica que es tracta d'una còpia feta per un escrivà de la cúria. També hi figura, en tinta actual de bolígraf, el número 27, referit a la signatura antiga.

³ Es tracta d'un llibret format per dos quaderns de paper gruixut amb restes d'un relligat de pergamí al llom i formats per dos plecs d'11 folis de 410 × 310 mm cosits a cordill, que donen 43 fulls (el darrer, solt) de 205 × 155 mm, sense numerar. La numeració que proposem distingeix en cada full el *recto* (r) i el *verso* (v), i en totalitza 43 perquè del foli més exterior, que servia de guarda, només se n'ha conservat la meitat final: la primera s'ha perdut, i per això el nombre total de fulls és de 43 i no de 44. Com ja hem dit, el quadern conté una cèdula autògrafa inserida a la deposició del quart testimoni (Guillem Galceran de Cartellà, probable instigador dels clergues violents) que és un bitllet plegat (146 × 195 mm) adreçat al dors al notari episcopal. Els quaderns contenen còpia de 35 deposicions testificals, una xifra molt elevada, car normalment no acostumen a passar de 5 o 6. Això pot donar idea de l'escàndol aixecat per la banda dels clergues. La llengua és el llatí, amb algunes expressions en català, i en català s'escriu també la cèdula del senyor de Cartellà.

XIV, bastant rústega i d'una sola mà. Es tracta, evidentment, d'una còpia que tenia per finalitat facilitar l'examen de les deposicions testificals, potser per a informació del bisbe o del canonge oficial. No conté, doncs, les fórmules originals ni la denúncia inicial feta pels propietaris del mas Plana, indignats pel robatori dels seus moltons per la banda dirigida pels clergues disbauxats, que se'ls havia cruspit en un tiberi a Falgons. Tampoc no conté les fórmules finals de cada deposició (*"Fuit sibi lectum et perseveravit [...]"*) ni la sentència final, sens dubte condemnatòria i que, probablement, va donar lloc a un recurs d'apel·lació que podria també estar relacionat amb la còpia present.

El procés parteix d'una denúncia que, encara que no figura a la nostra còpia, és clarament al·ludida (i més d'un cop) per part del testimoni II (Berenguer de Puig), que denuncia el robatori de *"III mutones"* del seu mas Plana de Mieres. Diu que la fama pública acusa els clergues Guillem Rubí de Mieres i Joan Terrada de Falgons, a casa del qual es va celebrar el festí en què l'alegre colla va devorar les bestioles. La denúncia els acusa de capitanejar una banda violenta que perpetra bretolades, participa en continus actes de violència (van bufetejar, per exemple, els germans Boneta, un d'ells clergue, renegant "pel cul de Déu", flastomia que té escandalitzada tota la vall). Encara més greus són les acusacions que es fan a Guillem Rubí, el capitost del grup, de concubinatge amb la filla de Berenguer Boneta de la Cellera de Mieres (testimoni XXXIII) i de violació de la seva neboda Caterina quan només tenia 10 anys, amb tal brutalitat que li va provocar lesions que van demanar atenció d'unes "matrones" del poble. Molts testimonis al·ludeixen a aquest fet, confirmat amb detall per la mateixa víctima (testimoni XI).

Per a orientació del lector, oferim en apèndix una llista completa dels testimonis que figuren en la present còpia, que numerem amb xifres romanes per ordre d'aparició en els interrogatoris. Recordem que el testimoni XXXV (Guillema Vidal, de la Cellera de Mieres) ha quedat incomplet, i que el text s'interromp al final del full 38 v.⁴ Sens dubte, el comanditari de la còpia (probablement el mateix bisbe) ja es va donar per satisfet amb el que havia llegit.

⁴ La deposició de Guillema Vidal té poca importància en si mateixa. El text conservat diu: *"Guillema Vidala, Cellarie predictae de Mieriis, testis iurata et interrogata super predictis curie iamdictae denunciatis. Dixit ista testis scire super eis, videlicet quod quadam die que fuit circa et ante mortalitates magnas epidemiales proxime preteritas vidit hec testis, que tunc fuit et erat presens, ut dixit, quod dictus Guillelmus [...]"* (El text s'interromp i la resta del quadern queda en blanc: F 39 r-43 v.).

EL PANORAMA EXTERIOR L'OCTUBRE DE 1359

El que podríem anomenar “panorama exterior” dels fets que ens ocupen està marcat per l'anomenada Guerra dels Dos Peres (1359-69) que feia poc havia arribat al seu punt àlgid amb l'atac marítim de Pere el Cruel al port de Barcelona (juny 1359) i que es reflecteix en les deposicions testificals.⁵ Un altre element constitutiu del panorama exterior és la pesta endèmica que patia l'Europa occidental des de la pesta negra de 1348, que sembla haver tingut un rebrot l'any 1359.⁶

ELS MOLTONS ROBATS AL MAS PLANA

Aquest és el fet que motiva la denúncia que posa en marxa tot el procés, denúncia que no s'ha conservat però que podem reconstruir a través de les deposicions testimonials, la més important de les quals és la de Berenguer de Puig, propietari del mas Plana i dels moltons robats, el qual, indignat per la bretolada de la banda dels clergues, posa sobre la taula el llarg historial delictiu que arrossegaven, així com la sospitosa passivitat del seu senyor, Guillem Galceran, que, com a senyor de Cartellà, ho era també de Falgons, lloc on es va produir el tiberi dels moltons i que pertanyia al terme del seu castell.

En efecte, l'atribolat Berenguer de Puig declara que el juny de 1359 (recordem que els interrogatoris es produeixen a partir del 24 d'octubre) li van robar tres moltons que tenia tancats al seu mas Plana, prop de Mieres. Aquests moltons van fornir matèria per a una gran festa a casa de Joan Terrada, clergue de Falgons. Aquesta festa va tenir molt de ressò, tant en

⁵ *“Dixit ista testis esse verum quod hoc anno, dum exercitus subvicarie Bisulduni, de qua subvicaria est parrochia de Mieriis, erant seu esse dicebantur in maritimis contra stolum domini regis Castelle qui, ut dicebatur, venerat contra loca maritima domini regis Aragonum [...]”* (Test. XXXIII: Brunissenda Grivera, de la Cellera de Mieres, F 36 rv) i *“Item interrogata dixit quod non recordatur de die predicta, sed fuit et erat in illis temporibus quando exercitus huius terre erant et iverant versus Gerundam temporibus quibus dominus rex Castelle dicebatur venisse versus Barchinonam cum stolio galearum”* (Test. XXVII: Brunissenda, muller de Vicenç Pla, de la Cellera de Mieres, F 33 v).

⁶ *“...quadam die, que fuit circa et ante mortalitates magnas epidemiales proxime preteritas...”* (Test. XXXV: Guillema Vidal, de la Cellera de Mieres, F 38 v).

el seu moment com en produir-se les deposicions testificals.⁷ Com és prou natural, Berenguer de Puig va anar a trobar el responsable de la parròquia de Falgons:⁸ “*Ausus fuerat reclamare et intromitere de dicto furto contra dictos clericos ipsum clericum, videlicet dicti sacrista ecclesie de Lorano et clericus curatus dicte ecclesie de Folgonibus [...]*”.⁹ Això va desencadenar una violenta reacció per part de Rubí i Terrada, que el van amenaçar amb armes l'agost següent, de manera que molts veïns ho van veure.¹⁰

Hauria estat perfectament lògic que el perjudicat hagués recorregut al senyor feudal de Falgons, Guillem Galceran de Cartellà. Encara que els inculpats pertanyien al fur eclesiàstic, el senyor podia fer-los prendre per entregar-los a la cúria episcopal de Girona. Si el propietari del mas Plana no recorre al seu senyor és perquè ja té prou experiència de la permissivitat

⁷ “*Item dixit iste testis fore verum quod hoc anno, de mense Junii, fuerunt de nocte huic testi III // mutones (quos tenebant in dicto manso suo) furati et abstracti de ipso manso; de quo furto fuerunt et sunt graviter difamati, inter alios, dicti Guillelmus Rubini et Johannes Terrada, clerici prefati, et P., filius Berengarii de Sancto Michaelae de Campo Maiori, clericus tonsoratus. Et hic testis dici audivit, ut dixit, a dicto venerabili Guillermo Gaucerandi et a Petro Planters et Bartholomeus Canall et [...] Plana, dicti loci de Folgonibus, quod dicti mutones occisi et comesti fuerant in dicto loco, in hospicio dicti clerici de Folgonibus et in domo d'en Coma eiusdem loci. Et hoc idem eciam dici audivit iste testis, ut dixit, a [...] Dalmacio et eius uxore, hostaleriis Balneolarum. Et dici audivit iste testis, ut dixit, a dicto milite quod dicti clerici fuerant dictos mutones essi*”. (Test. II: Berenguer de Puig, F 4 rv).

⁸ Avui dia diríem *el rector*, terme llavors poc usual. Queda clar que era el “*curatus animarum*” de la parròquia de Falgons, però llavors era corrent anomenar-lo “*sagristà*” si era el cap de l'església, generalment assistit per cert nombre de vicaris, anomenats llavors “*hebdomadaris*” perquè exercien les seves funcions per torns d'una setmana (*hebdomada*). A més d'aquests preveres, hi havia tot un estol de diaques, sotsdiaques i acòlits o “*escolans*” (així dits perquè alternaven llurs funcions amb una escola parroquial: ser escolà era gairebé l'única manera d'accedir a l'educació, a més dels avantatges jurídics i fiscals que comportava l'estatut de clergue). Cal recordar que a les esglésies no solament se celebraven misses, sinó que també s'hi cantaven solemniament totes les “*hores*” de l'Ofici canònic (matines i laudes a trenc d'alba, prima, tèrcia, sexta i nona durant el dia, i vespres i completes al vespre) i altres actes devocionals, com ara rosaris, viacrucis i novenes, acompanyades de freqüents sermons. Sempre hi havia una nodrida assistència de públic, que, recordem-ho, no tenia cap altre mitjà de distracció. Mantenir tots aquests actes de culte requeria un clergat nombrós, retribuït amb beneficis immobiliaris, sobretot terres que pagaven censos.

⁹ Test. II: Berenguer de Puig, F 4 v-5 r.

¹⁰ Test. II, F 5r: “[...] et G. Rubiri pridem, quadam die de mense Augusti, insidiati fuerunt huic testi cum quibusdam aliis prope mansum predictum huius testis cum ballistis tensis. Et en Roure Gros de Mieriis dixit huic testis, ut dixit, quod dictus clericus de Folgonibus iurabat: **lo cul de Déu, que ells n'aurien de grans llançades**, vel similia verba dicendo contra huic testi, et quod minabantur predicti clerici huic deponenti. Item eciam dixit iste testis quod uxor et Guillelmus Famer, nuncius huius testis, viderunt tunc dictos clericos cum armis huic testi insidiantes”.

d'aquest envers els clergues violents. Dos anys enrere (l'estiu de 1357) ja li havien arrencat i robat una gran quantitat de cols del seu planter i ell havia recorregut al senyor de Cartellà, que no havia fet absolutament res tot i haver identificat el clergue de Falgons com l'instigador i organitzador del robatori.¹¹ Això li dóna motiu per exposar davant la cort eclesiàstica els greus abusos que patia la comarca des de feia anys per part dels clergues i la seva banda, que ell i altres testimonis anomenen "*clientes*", i també per part de la negligència còmplice del senyor. Aquest és el moment en què la cort episcopal s'adona de la gravetat del problema i obre una gran enquesta sobre el cas.¹² Realment, el cas ho requeria, perquè Berenguer de Puig, a més de referir-se al robatori de les seves cols i moltons, destaca ara el cas de la violació incestuosa de la seva pròpia neboda,¹³ fet que serà confirmat i ampliat per altres testimonis i per la mateixa víctima.¹⁴ A més, Guillem Rubí vivia en concubinatge amb una filla de Berenguer Boneta, cosa que anava clarament en contra de les disposicions sinodals del bisbat de Girona, que, com totes les altres diòcesis de l'Església, prohibien severament aquesta situació als clergues.¹⁵ I ja veurem que aquestes no eren les úniques contravencions de

¹¹ Test. II, F 3v-4r: "[...] *duo anni effluxerunt quod isti testi fuit de // nocte furata et erradicata magna quantitas planterii caulium de quadam possessione istius testis et cuiusdam mansi sui. Et tunc iste testis, ut dixit, intellexit quod quidam homines loci de Folgonibus hoc fecerant, et ex hoc iste testis recurrit ad venerabilem Guillelmum Galcerandi de Cartiliano, dominum dicti loci de Folgonibus, quod faceret inde sibi fieri esmendam. Et pro tunc dictus miles inquisivit de predictis et retulit huic testi quod dictum furtum fecerant dictus clericus ecclesie de Folgonibus et sacrista de Lorano una cum quibusdam rusticis dicti loci. Et promisit inde ipse miles facere esmendam fieri per dictos rusticos: quam satisfactionem inde non habuit, ut dixit*".

¹² Test. II, F 5 r *in fine* – 6 v: "*Item eciam interrogatus dixit quod hic testis dici audivit a Catherina, uxore d'en Plan, sartoris de Balneolis, filia Petri Rubini quondam fratris dicti Guillelmi quod, antequam dicta mulier virum haberet, dum stabat cum dicto Guillermo avunculo suo, ipse G. defloravit ipsam mulierem (que tunc erat puerula et citra etatem XI annorum) // et cognovit eam carnaliter violenter pro tanto quod tunc eidem puerule lesit et fregit vulvam suam seu locum ante partem ipsius vulve per quam virile membrum intrare consuevit. Et eidem mulieri tunc quedam mulieres de Folgonibus, ad quem locum tunc fugiit ipsa puerula, clausurunt et suerunt medicando eam dictam partem vulve vulneratam: que quidem mulieres vocantur na Costa et na Coma et na Cal Ferrera*".

¹³ Test. II, F 5 v, *in fine*: vegeu la nota anterior.

¹⁴ Vegeu a l'apèndix documental el text complet de la deposició testifical de Caterina, muller de Jaume Pla de Banyoles, violada per Guillem Rubí, clergue i oncle seu, quan només tenia 10 anys (testimoni XI, F 19 v, *in fine*- 20 r).

¹⁵ Test. XXXIII, F 36 r, *in fine*-37 v (deposició testifical de Brunissenda Grivera de la Cellera de Mieres, testimoni del concubinatge de G. Rubí amb una filla de Berenguer Boneta i germana del clergue Guillem Boneta, que serà bufetejat per Guillem Rubí, segurament arran d'aquesta situació), confirmat pel testimoni XXXIV (Arnau de Mas, F 37 v-38 v).

les disposicions sinodals, perquè els nostres clergues renegaven fins arribar a la blasfèmia, portaven armes i participaven en bregues i baralles. També en aquests casos queda palesa l'actitud còmplice del senyor feudal, sense la qual res d'això no hauria estat possible i que és la clau dels fets.¹⁶ En canvi, de la present enquesta no és possible aclarir el mòbil d'aquesta complicitat, per bé que tot porta a pensar que constituïa un element de pressió del senyor sobre els elements que li eren «menys afectes» a la comarca.

L'ACTITUD DEL SENYOR FEUDAL

Guillem Galceran, senyor del castell de Cartellà (al terme del qual pertanyia el lloc de Falgons, on van tenir lloc algunes de les platxèries i bretolades de la colla clerical) era, doncs, el responsable del manteniment de l'ordre en l'àmbit local. Ja hem vist la seva estranya permissivitat respecte als abusos, i que era *in favorem dicti Guillelmi Rubini* –fins i tot va arribar a manar a les dones que havien curat la petita Caterina que no diguessin res i que no compareguessin a la cort del sotsveguer de Besalú (autoritat de jurisdicció reial, depenent del veguer de Girona) com a testimonis–. Insistim que els clergues disbauxats estaven sotmesos a la jurisdicció eclesiàstica, però no tots els components de la banda devien ser clergues i, en tot cas, res no impedia el seu arrest i posterior entrega a la cúria episcopal de Girona. Ell, però, mai no va entregar cap pres, i la seva actitud és encara menys excusable llegint la seva deposició, en què reconeix l'“enormitat” dels fets.

El seu interrogatori forma la deposició testifical IV del procés, que introdueix el seu testimoni amb un títol respectuós (*venerabilis*) i posa de relleu el seu estament nobiliari (*miles*) i la seva senyoria sobre el lloc de Falgons (*dominus de Falgonibus*). Guillem Galceran reconeix que ha sentit a dir per tot arreu que Rubí i Terrada han ferit greument el clergue de Santa Maria del Freixe, prop de Mieres, i que el volien matar. Cínicament, admet que la

¹⁶ Test. II, F 6 rv: “*Item eciam dici audivit iste testis, ut dixit, a dicto Guillelmo Galcerandi quod dicta defloracio et stuprus fuerunt et sunt veri; et quod ipse G. Galcerandi, tunc in favorem dicti Guillelmi Rubini, mandavit dictis mulieribus quod non concederent illud nec testimonium inde facerent in posse curie Bisulduni, que (tunc existente inde subvicario Petro Alberti) de predictis inquisivit // [...] Item dixit iste testis quod dictus G. Rubini fuit et est difamatus quod percussit, male tractavit et vulneravit in dicto loco et parrochia diversas personas, sine causa: de quibus non fuit punitus.*”

cosa és molt greu i que és digna de càstig.¹⁷ També reconeix que a Falgons i Mieres corre la brama que Rubí i Terrada són els culpables del tiberi dels moltons, encara que ell no pot “dir si és veritat”.¹⁸ També ha “sentit a parlar” del robatori del planter de cols.¹⁹ Una “gran quantitat” de planters de cols robats difícilment podien ser aprofitats per algú altre que no fos el senyor feudal del lloc, que era l’únic que disposava d’infraestructures de transport, conreu i consum de les cols robades. Instat per l’interrogatori, reconeix que “fa set o vuit anys”²⁰ va saber que el clergue de Falgons, amb una banda d’amics seus, que ell anomena significativament *clientes*, terme típicament reservat als lligams de dependència feudal, va assaltar a mà armada una casa (probablement un mas, que els masovers van defensar) entre Borgonyà i Corts, i que, per aquest fet, foren acusats de trencar les constitucions de pau i treva. Reconeix que va gestionar personalment la lliure absolució dels culpables davant de Pere de Montcada, noble important, que llavors exercia les funcions de procurador general, i la va obtenir.²¹ Potser, per tal de posar de relleu que ell també patia els excessos de la banda, acaba la seva deposició dient que Terrada havia deixat embarassada la dida del seu propi fill, fet que posava en perill la vida del nen (cal suposar que la dida l’alletava)²² i reconeix, finalment, *quod commisit multa crimina alia et excessus, de quibus non fuit punitus*.

És en aquest lloc (F 11 v-12 r) on trobem la cèdula abans descrita, el text complet de la qual transcrivim en l’apèndix documental. Es tracta d’un bitllet enviat pel senyor de Cartellà al notari episcopal, demanant-li que la vista del

¹⁷ Test. IV, F 10 v-12 v (Guillem Galceran de Cartellà): “[...] dici audivit communiter et fama fuit et est quod dicti Guillelmus Rubini et clericus de Falgonibus, una cum quibusdam complicitibus suis, vulneraverunt hoc anno graviter et fecerunt posse suum ad occidendum (sine iusta causa) dictum clericum de Fraxino et eius ancillam reputaverunt et tenuerunt predicta ad excessum valde enormem, et quod sunt dicti delati graviter puniendi”. Vegeu el text complet en l’apèndix documental.

¹⁸ Test. IV, F 11 r: “*Et aliter inde dixit iste testis nescire veritatem*” (vegeu-ne el context en l’apèndix documental).

¹⁹ Test. IV, F 11 r.

²⁰ Entre 1351 i 1352.

²¹ Test. IV, F 11 v: “*Et hic testis [...] lavoravit et procuravit cum nobili domino Petro de Montecatheno quondam, tunc locumtenente procuratoris generalis Cathalonie, quod dicti delati absolventur*” (vegeu-ne el context en l’apèndix documental).

²² Test. IV, F 12 r: “[...] *impregnavit quondam nutricem cuiusdam filii sui, de quo pregnatu dictus filius fuit in periculo*” (vegeu-ne el context en l’apèndix documental).

procés tingui lloc a Girona, i que ell no s'hi vegi implicat.²³ La raó que dóna és que el pare de Rubí ha servit vuit anys a casa seva. També li demana que el seu testimoni no sigui publicat, i que només el conegui el bisbe. El bitllet conté les expressions amistoses típiques d'un home que es veu atrapat en un compromís i que, sabent prou bé que està al marge de la justícia, recorre a l'amistat i el favor.²⁴ Tot porta a pensar que aquí rau el secret del procés.

“PER LO CULL DE DÉU” I ALTRES RENECS MEDIEVALS

Entre les acusacions que es fan als clergues disbauxats, potser el que resulta més divertit són els casos en què renequen com oriols i arriben sovint a la blasfèmia. Les comarques gironines han tingut sempre una fama, segurament exagerada, de reneç fàcil, i els nostres clergues, que practicaven tots els vicis, aquest tampoc el descuiden.

Ja el primer testimoni (Berenguer de Pererols, de Mieres) crida l'atenció de la cort sobre aquest aspecte de la conflictiva personalitat dels nostres clergues: “*Item dixit iste testis et deposuit fore verum quod dicti Guillelmus Rubiri et clericus dicte ecclesie de Folgonibus fuerant et sunt homines graviter et turpiter iurantes contra Deum et dominam beatam Mariam et sanctos Dei, videlicet iurando publice per lo cull e per los budells e per les frexuras e per les entramenas de Déu e de santa Maria*”.²⁵ Aquest testimoni és confirmat, gairebé a la lletra, per l'indignat Berenguer de Puig, víctima dels robatoris del Mas Plana.²⁶

²³ La “causa” podia ser examinada directament per la cúria eclesiàstica, als baixos del Palau Episcopal de Girona per un tribunal (dit “cort” o “cúria”) presidit pel canonge oficial i assistit pel notari episcopal, o bé per un “jutge comissari” enviat a Mieres amb la seva pròpia “cort”, assistida per un escrivà. Aquesta segona modalitat facilitava la compareixença de testimonis, i és la que s'ha usat en el present procés en la fase dels interrogatoris o procediments d'enquesta (*inquisitio*). El senyor de Cartellà vol evitar la publicitat excessiva que reportaria que la sentència es dictés “*in situ*” i demana secret per a la seva deposició i que la fase resolutòria de la causa sigui substanciada a Girona i no a Mieres, per tal de dissimular millor la seva complicitat.

²⁴ Vegeu-ne el text complet a l'apèndix documental.

²⁵ Test. I, 3 v.

²⁶ Test. II, 6 v: “*Item eciam dixit et deposuit esse verum quod dicti clerici consueverunt incedere cum armis et malendrinis de die et de nocte, iurantes turpiter contra Deum et beatam Mariam et sanctos Dei, dicentes: per lo cull e les entramenas e les frexuras e los budells, et alias partes inhoneste et de quibus taliter fandum non est, ymo est res evitabilis et nefanda. Et talia iuramenta et blasfemias contra Deum et beatam Mariam prorumpere et abiurare audivit iste testis, ut dixit, diversis vicibus et frequenter, dictos clericum de Folgonibus et Guillelmum Rubini, tam in plateis quam alibi, publice et inhoneste*”.

La blasfèmia “*per lo cul de Déu*” sembla haver estat una expressió habitual (i poc canònica) en boca dels clergues disbauxats, car es repeteix sovint en les deposicions testificals: “*Que per lo cull de Déu, que si ell no fos en ço del seu, que ell li estreussere las barras, que no parlats axí com a bo hom, que ans ho fets axí com a arlots*”. Això ho deien Rubí i Terrada quan intentaven assassinar el seu col·lega del Freixe, i ho reforçaven afegint: “*Per lo cul de Déu, que hom agués I gran escron que li mosès hom per lo quex*” i, a més: “*Que per lo cul de Déu, vendria a que poria una vegada*”.²⁷ Ramon Sanier, de Mieres, testifica haver sentit el clergue Guillem Rubí que deia, espasa en mà: “*Per lo cul de Déu que en dur li era quant no-l li metia entrò per les dolssas!*”.²⁸ I Berenguer Boneta, pare de la concubina de Guillem Rubí (i que no semblava gaire content de la situació, perquè li tancava el portal del barri de la Cellera de Mieres) testifica que el seu indignat “gendre” jurava “*per lo cul de Déu!*”.²⁹

Altres renecs usuals dels clergues disbauxats ens semblen ja molt més blancs i aigualits. Juraven “*per les frexuras e per los budells*”, però el context ens indica que també es referien al nom de Déu: “*Et eciam abusi fuerunt iurare et maledicere de Deo et beata Maria Virgine et eius sanctis, iurantes per lo cul de Déu e de sancta Maria e per les frexuras e per los budells, et aliter turpiter multum et inhoneste, prout iste testis diversis vicibus predicta vidit et audivit*”.³⁰ És veritat que en la deposició testifical de Brunissenda Grivera, veïna de la Cellera de Mieres, es diu que Guillem Rubí jurava “*pel cor de Déu*”,³¹ però això sembla més aviat un eufemisme o una piadosa interpretació més que una veritat objectiva.

En tot cas, els nostres clergues ofereixen un exemple de com de vegades idealitzem el temps passat. Contra el que sovint es creu, aquí ens trobem amb una edat mitjana carnívora i renegaire. Ja hem començat a veure que era, a més, lúbrica i violenta. Tot seguit, aprofundirem en aquests vicis.

²⁷ Test. III, 7 v-8 r (deposició testifical d'Elissenda, vídua de Berenguer Famades, d'Amer, i ara majordoma del clergue de Santa Maria del Freixe, a qui Rubí i Terrada van intentar assassinar, en què explica escandalitzada els renecs que proferien).

²⁸ Test. VI, 13 v.

²⁹ Test XXVI, 32 v (Berenguer Boneta). Per una veïna de la Cellera que hi era present, sabem que, després de la blasfèmia, Guillem Rubí es lamentava a grans crits, acusant el seu “sogre” de voler-li barrar el pas al llit de la seva filla, la qual comparava obscenament amb el “bacallà”: “*E que lo bachalar mon sogre m'a tenchat!*” (Test. XXXIII, 36 r: Brunissenda Grivera).

³⁰ Test. XVII, 25 r (Test. XVII, 25 r: Pere Planella, clergue del Freixe, el mateix que varen intentar assassinar).

³¹ Test. XXXIII, 37 r.

LA VIOLACIÓ INCESTUOSA DE RUBÍ A CATERINA

Ja hem vist que el cas de Caterina, que va ser violada quan tenia 10 anys pel seu oncle Guillem Rubí, havia estat destapat per la deposició testifical de l'indignat Berenguer de Puig arran dels abusos de la banda al seu mas Plana. Ell sabia, en boca de la mateixa Caterina, llavors ja casada a Banyoles, que el seu oncle l'havia violada de manera tan brutal que li havia destrossat la vulva, i que ella va haver de ser atesa a causa de les greus lesions per tres "matrones" del poble, els noms de les quals cita: la muller d'en Costa, la d'en Coma i la de cal Ferrer.³² És probable que aquesta deposició fes saltar totes les alarmes de la cúria episcopal i posés en marxa la gran enquesta que veiem que es va dur a terme. Altres testimonis parlen també d'aquest fet, del qual tota la comarca anava segurament plena, com Guillem Serra, sastre de Banyoles i col·lega del marit de Caterina³³ i Pere Planella, clergue de Santa Maria del Freixe.³⁴ Cal remarcar que la majoria d'aquests testimonis han estat interrogats expressament sobre el cas, posant així de manifest l'interès de la cúria episcopal per tal d'aclarir aquest fet. Contrasta amb aquest interès l'actitud del senyor feudal, que observa un significatiu silenci sobre la violació i es queixa, en canvi, de l'embaràs de la dida del seu fill causat per Joan Terrada.

La declaració fonamental és, naturalment, la de la pròpia víctima, que transcrivim íntegrament en l'apèndix pel seu gran interès documental.³⁵ Caterina, amb 16 anys i casada a Banyoles amb Jaume Pla, explica els fets ocorreguts uns sis anys enrere (*a VI anni dudum*), essent Pere Albert sotsveguer de Besalú. Era filla i òrfena de Pere Rubí, i s'estava a casa de la seva tia Sibilla (*sub potestate Sibilie quondam uxoris Berengarii Rubini, avie huius*

³² Test. II, 5 v-6 v (lloc ja citat a la nota 12 anterior): "*Que quidem mulieres vocantur na Costa, na Coma et na Cal Ferrera*". Vegeu la deposició de la víctima en l'apèndix documental.

³³ Test. VIII, 15 v: "*Item dixit eciam iste testis, interrogatus, quod audivit dictum Guillermm Rubini, dum Petrus Alberti erat subvicarius Bisullduni, graviter difamari quod defloraverat et defloravit et cognovit ipse Guillerms violenter quondam nepotulam ipsius Guillermi (sive "naboda") minorem tunc, ut dicebatur, X annis: que quidem nepotula est nunc uxor Jacme Plani de Balneolis*".

³⁴ Test. XVII, 25 r: "*Item interrogatus dixit et deposuit quod dictus G. Rubini fuit et est graviter difamatus in dicto loco de Mieriis et in aliis locis convicinis quod cognovit carnaliter per violenciam et defloravit quondam nepotulam ipsius Guillermi que in eius potestate morabatur et erat minor X annis*".

³⁵ Test. XI, 19 v-20 v (Caterina, muller de Jaume Pla de Banyoles).

deponentis). La casa era també freqüentada pel seu oncle Guillem Rubí,³⁶ que és definit com a “clergue tonsurat” (diaca o sotsdiaca). Diu Caterina que tenia tot just 10 anys (*intrante adhuc annum decimum sue etatis*) i que, aprofitant una absència de Sibilla, el seu oncle la va sol·licitar insistentment per tal de mantenir relacions sexuals. Ella s’hi va negar, tant pel fet de ser parents com perquè ella era massa petita: “*Et cum hec testis, tunc que erat (ut dixit) in dicta etate non apta ad carnalem comixtionem et de parentela proxima (ut predicatur) dicti Guillermi*”.³⁷ Llavors, ell va aprofitar la nit per anar al seu llit i desflorar-la per força, fet que li va causar greus lesions, tant per la resistència de la víctima com per la dificultat d’arribar a la còpula amb una nena tan jove: “*Idem Guillermus temere voluit et fecit posse suum (ut dixit) semel de nocte ad cognoscendum carnaliter dictam testem, et fecit posse suum (ut dixit) violenter ad deflorandum ipsam testem nisi hec restitisset et minus apta esset. Tamen (ut dixit) ipse G. propter resistenciam et ineptitudinem dicte testis non potuit hanc testem deflorare, nec defloravit [...]*”.³⁸ La deposició al·ludeix a una enquesta incoada a la cúria del sotsveguer de Besalú, Pere Albert, que la va fer examinar per “matrones” o dones casades, que Caterina no cita però els noms de les quals ja sabem per la deposició testifical de Berenguer de Puig.³⁹ La deposant, ja respectablement casada, té un interès evident (i perfectament raonable) a subratllar que la van trobar encara verge i que la violació l’havia lesionada però no desflorada: “*Dictus subvicarius fecit ipsam testem inspici et probari per matronas in regione privata: que invenerunt eam incorruptam, ut dixit*”.⁴⁰

EL CONCUBINATGE DE MOSSÈN RUBÍ AMB LA FILLA D’EN BONETA

En els sis anys que, segons Caterina, havien passat, no sembla que hagués millorat el temperament luxuriós del clergue tonsurat, que ara viu en públic concubinatge a la Cellera de Mieres amb la filla de Berenguer Boneta, germana del clergue Guillem Boneta, a qui bufeteja públicament, potser

³⁶ Els germans Rubí eren, doncs, Pere (pare de Caterina), Berenguer (marit de Sibilla) i Bernat (pare de Guillem, al·ludit a la deposició de Guillem Galceran de Cartellà com a servidor seu durant vuit anys).

³⁷ Test. XI, 20 r.

³⁸ Test. XI, 20 rv.

³⁹ Test. II, 6 r.

⁴⁰ Test. XI, 20 v.

molest per alguna observació moral, tot proferint el seu habitual jurament “*per lo cul de Déu*”.⁴¹ Sembla que el clergue anava a una casa que tenia a la Cellera, on es trobava amb la noia i passava la nit amb ella, cosa que no agradava ni al pare ni als germans. Es produeix un incident quan el pare tanca el portal que cloïa el barri de la Cellera per tal de privar l'accés al clergue.⁴² En trobar tancat el portal, Rubí s'enfurisma, jura, amenaça,⁴³ crida que el seu sogre li ha “tancat el bacallà” i arrenca finalment el portal dels pestells i els deixa per terra tot dient que “*no li tanquaria de qui anant son sogra*”.⁴⁴ Els mateixos fets són testificats per Arnau de Mas, criat i missatger de Brunissenda⁴⁵ i per Brunissenda Vidal, veïna de la Cellera.⁴⁶

ALGUNS ACTES DE VIOLÈNCIA PERSONAL

Sembla prou clar que Rubí i Terrada tenien un caràcter violent, i que s'aprofitaven de la seva condició clerical i de la complicitat del senyor per perpetrar actes de violència. Berenguer de Pereroles enumera a la seva deposició la llista de les persones que Rubí “*offendit, percussit, male tractavit*

⁴¹ Test. XXVI, 32 rv (Berenguer Boneta), corroborat pel testimoni XXIX, 34 v (Guillem Boneta).

⁴² Test. XXVI, 32 v.

⁴³ Test. XXVI, 32 v: “[...] *pro tunc, dictus G. Rubini contra nunc testem, iurando per lo cul de Déu, minatus fuit fortiter*”.

⁴⁴ Test. XXXIII, 36 v-37 r (Brunissenda Grivera, veïna de la Cellera de Mieres): “[...] *audivit ista testis, que prope portale Cellarie de Mieriis habitabat et habitat, pulsantem ad hostium de nocte Gm. Rubini predictum qui, ut dicitur, volebat intrare in hospicium suum quod habet intus dictam Cellariam et dum tunc hec testis pro sibi aperiendo transiteret Arnaldum Mansi, puerum huius testis, ad claves dicti portalis quas tenebat predictus Berengarius Boneta qui tunc illa nocte cluserat ipsum portale sicut consuetum erat claudi, dictus Guillelmus Rubini intravit violenter, ut dici audivit, interim non explicatis dictis clavibus, clamando contra dictum Berengarium Boneta per hec vel similia verba: E que lo bachalar mon sogre m'a tenchat!, dicendo hec contra ipsum Berengarium et difamando quia tunc ab aliquibus dicebatur quod dictus G. Rubini iacuerat carnaliter cum quadam filia dicti Berengarii Boneta. Et postea, quando dictus G. intravit illa hora per portale predictum, hec testis, que postea super- // venit, invenit unam portam dicti portalis quod antea tunc stabat et erat clausam, diruptam et iacentem ad terram. Et dici tunc audivit ista testis, ut dixit, comuniter a vicinis quod dictus G. Rubini diruverat tunc et diruit dictam portam ad terram. Et paululum post, ista testis et quibusdam aliis presentibus, ut dixit, revenit dictus guillelmus Rubini cum lumine, et abstraxit tunc ipse Guillelmus, ut deposuit ista testis, de limine dicti portalis quandam fustem vocatum cardinalariam, in quo revolvevatur dictum portale [seu portal] eiusdem et, iurans ipse G. que, per lo cor de Déu, no li tanquaria de qui anant son sogra! portavit et duxit secum dictam cardinalariam*”.

⁴⁵ Test. XXXIV, 37 v-38 r.

⁴⁶ Test. XXXIV, 34 r.

et vulneravit in dicto loco et parrochia de Mieriis”, i insisteix que la seva violència era gratuïta (“*absque racionabili causa*”).⁴⁷ Molts testimonis parlen d’un sobtat cop de fúria contra Pere Vidal, a qui va perseguir per la Cellera espasa en mà, i encara burxava amb la punta pels forats de la porta quan el terroritzat Vidal es va refugiar a casa seva.⁴⁸ I no va marxar sinó pels precés dels veïns. Tant Rubí com Terrada portaven armes⁴⁹ i aquest darrer les portava fins i tot en els oficis, portant l’espasa penjada al coll mentre cantava amb els altres clergues en un enterrament celebrat a Sant Miquel de Campmajor.⁵⁰ Una nit anaven armats, i sembla que beguts, pels volts de la vila i van agredir dos veïns de Mieres que se’ls van trobar.⁵¹ També van agredir un altre veí de Mieres que els va trobar a la roureda de Pujarnol preparant cabanyes per agafar tudons. Per alguna raó, no els va agradar ser descoberts, i Terrada es va llançar contra el visitant, punyal en mà, cridant: “*Muyre, muyre!*” i l’hauria matat si no hagués intervingut un altre membre del grup.⁵²

⁴⁷ Test. I, 3 r: “[...] *Petrum Vitalis, Cellarie de Mieriis, Michelem Pinçach, Petrum Rexach, Berengarium Boneta et Petrum Boneta, clericum tonsoratum, et Arnaldum de Torrent (alias vocatum Pinçach Devall) de Mieriis, et Guillelmum Solan, maiorem diebus de Fraxino, et clericum ecclesie de Fraxino et eius ancillam, et quod aliter diversimode deliquit et excessit*”.

⁴⁸ Test. II, 5 v (B. de Puig): “[...] *vidit dictum Guillelmum Rubiri, tunc et nunc clericum tonsoratum, irruere cum ense evaginato contra Petrum Vitalis, dicte Cellarie, et eundem Petrum (sine causa iusta) fugare cum dicto ense evaginato, et ipsum Petrum fecit recolligi in domo sua, et contra eum impingebat ipsum ensem per foramina porte dicti hospicii quam tunc ipse P. clauserat [...]*”.

⁴⁹ Test. VIII, 18 r: “[...] *dictus Johannes Terrada [...] vadit et ire consuevit de nocte et de die cum armis [...]*”.

⁵⁰ Test. XIII, 22 r: “[...] *dum fiebat et celebrabatur sepultura cuiusdam tunc defuncti vocati in Sent Nazari in ecclesia et cimiterio Sancti Michaelis de Campo Maiori, ad quam sepulturam tunc dictus clericus de Falgonibus et alii clerici vicinales fuerant vocati, ipse clericus (dum alii presbiteri, incedentes honeste et induti superpelliciis, officinando in dicta sepultura intererant) portabat per collum ensem in corrigia ad modum hominis generosi et laici, et ibi officiabat [...]*”.

⁵¹ Test. XX, 26 v: “[...] *obviaverunt in via dictis clerico de Folgonibus et G^o. Rubini, qui veniebant per dictam viam cum armis, prope quendam campum vocatum Ferrer d’en Suureda Todon; qui quidem clericus et G. Rubini ibidem minati fuerunt huic testi fortiter sine causa et dixerunt sibi **que per lo cul de Déu e de sancta Maria, no us valrà Déu ne sancta Maria que no prenats un fart!**, dicendo hec contra hunc testem. Et tunc dictus clericus accepit hunc testem ibi per cabicium violenter, et tam ipse clericus quam dictus G. Rubini, minantes hunc testem, dixerunt sibi **que si no fos per la companyia ab qui anave, que li donaren gran fart!**, dicendo hec de dicto G^o. Vitalis qui cum hoc teste ambulabat*”.

⁵² Test. XXI, 28 r: “[...] *et voluit cum ipso punyall hunc testem vulnerare seu occidere [...]*” El test. XXIV, 30 rv, precisa que la causa era que el veí els renyava perquè tallaven moltes branques: “[...] *prohibebat eis ne dictos // albarons deportarent [...]*” L’episodi és també al·ludit pel test. XXV, 31 rv, i d’altres.

El temperament violent dels clergues no suportava interferències en els seus *hobbies*, entre els quals destacava la caça, activitat poc recomanada per als clergues. Aquest va ser el motiu de la “brega dels cans”, que molts testimonis expliquen. Els “nuncis” o missatgers d’Arnau Guillem d’Om demanen al seu amo els gossos de cacera, sense tenir en compte que normalment els manllevava Guillem Rubí, el qual, enfurismat, en va agredir un amb l’habitual reguitzell de juraments.⁵³ També va haver-hi un incident amb els germans Boneta (que ja li portaven batalla per causa del concubinatge de la seva germana) per causa dels gossos de caça.⁵⁴

La violència de la banda capitanejada pels clergues arriba al punt àlgid cap al 1351 o 1352, quan els clergues van organitzar l’assalt als masos d’en Cervià de Borgonyà i d’en Genís de Corts durant la nit de Carnestoltes. Repel·lits pels habitants del mas d’en Cervià de Borgonyà, van atacar el mas Genís de Corts, on es va donar el so de *viafors*. El mòbil no queda clar. Ja hem vist que el senyor de Cartellà es va aplicar a fons per tal d’obtenir el seu perdó, i es pot suposar que els assaltants tenien el seu suport. Pere Cervià i Ramon Genís, propietaris dels masos, relacionaven l’atac amb la “difamació” de la muller de Bernat Rubí, germà del clergue, que seria l’organitzador de la venjança (*et fuit comunis fama quod Bernardus Rubini de Balneolis fecerat fieri dictas expugnaciones eo quia hic testis sustinebat Jacobum Cerviani, de perentela*

⁵³ Test. VI, 13 v: “[...] *hic testis et Arnaldus de Torrente, dicti loci, volebant venari cum canibus Arnaldi Guillermi de Ulmo (cum quo pro nunciis morabantur) et dictos canes, cum quibus tunc venabatur Guillelmus Rubini predictus, proclamassent et venissent, venit postea ipse G. Rubini clericus et irato animo irrui contra dictum Arnaldum de Torrente, sine causa, et accepit eum violenter per cabicium et evaginavit contra eum unum puyall quem portabat, quem gladium evaginatum sibi posuit in pectore, dicendo sibi et iurando per lo cul de Déu, que en dur li era quant no·l li metia entrò per les dolssas [...]*” El testimoni XXIV, 31 r, diu que “*cepit tunc idem Guillelmus dictum Arnaldum [...] per caput, et evaginavit contra eum lo puyall, volendo ipsum occidere seu vulnerare [...] eo quia dictus Arnaldus pro tunc aclamaverat canes [...] pro venando, et perturbaverat in hoc, ut dicebatur, dicto G^o. tunc venandi canes suos*”.

⁵⁴ Test. XXX, 35 rv: “[...] *vidit huic testis dictum Guillelmum Rubini fugare dictos Petrum et Berengarium Boneti, fratres, eo ut dicebatur quia percusserant quendam canem dicti Guillermi. Et tunc (isto teste // presente et vidente) dictus G. Rubini accepit dictum Petrum Boneta, qui erat et est clericus tonsoratus, per pilos capitis trahendo ipsum per dictos pilos et ad terram prostrando, et dictus eciam Guillelmus tunc dedit dicto Petro Il alapas in facie. Et predicta fuerunt tunc illa die sic facta in quodam torrente vocato del ort d'en Roure, dicti loci*”. El testimoni XXXII, 36 r, diu que “[...] *dictus G. Rubini venit contra dictos Berengarium et Petrum Boneta, fratres, qui tunc cum hoc teste ibant versus mansum huius testis et ibi tunc in quodam torrente vocato de Riell percussit, irato animo, dictum P. Boneta, qui erat et est clericus tonsoratus, dando et percutiendo eundem cum manibus, et trahendo eum per pilos capitis et in terra tenendo prostratum, eo (ut dicebatur) quia dictus P. Boneta percusserat quendam canem dicti Guillermi Rubini*”.

sua, qui, ut dicebatur, difamaverat uxorem dicti Bernardi, com diu en la seva deposició Pere Cervià),⁵⁵ però és molt difícil no entreveure la complicitat del senyor de Cartellà en aquests fets, on tots els participants eren “homes propis” seus.

L'intent d'assassinat del clergue de Santa Maria del Freixe podria cloure aquesta crònica negra medieval. Es tracta d'un negoci que volien dur a terme Rubí i Terrada, comprant a baix preu un censal amb renda al clergue de Santa Maria del Freixe. Un dia de finals de juny de 1359 van anar a casa seva.⁵⁶ Aquest es va negar a vendre, i ells van començar una discussió que va anar pujant de to (esfaltant-la amb els seus habituals renecs) i se'n van anar amb amenaces i dient que ja l'obligarien a vendre.⁵⁷ El diumenge següent, Rubí, Terrada i dos amics seus de Falgons, dits en Canal i en Costa, van tornar al capvespre i, tots quatre, es van abraonar contra el pobre clergue donant-li cops de llança al pit. Ell es va ficar a casa, i llavors el van perseguir amb una espasa en una mà i una llança a l'altra, fins que el van atrapar al celler, on el van ferir a la mà i al pit. Tractaven de matar-lo i no ho van aconseguir per la intervenció de la seva majordoma, Elissenda Famades, a qui rebotien el cap contra la paret.⁵⁸ Apartada la majordoma, es van tornar a llançar contra ell, que es va amagar darrere una tina del celler, i ells, burxant-lo amb les llances, el van fer sortir, el van perseguir per tota la casa i només va salvar la vida per una nova intervenció de la majordoma, que va aconseguir entretenir-los

⁵⁵ Vegeu a l'apèndix documental les deposicions de Ramon Genís (test. XIII) i Pere Cervià (test. XVI).

⁵⁶ Test. III, 7 r (Elissenda Famades, majordoma del clergue del Freixe): “[...] *anno presenti, die videlicet Martis post celebrationem festi sancti Petri de Junio, venerunt ad hospicium dicti clerici de Fraxino dicti Guillelmus Rubini et sacrista ecclesie de Lorano et clericus dicte ecclesie de Folgonibus et ibi locuti fuerunt cum dicto clerico de Fraxino de quibusdam redditibus quos ipse clericus habet in loco de Oloto, quos redditus dicti clerici ibi venientes volebant emere, ut dicebant*”.

⁵⁷ Test. III, 7 v-8 r: “[...] *recesserunt inde dicentes inter se que per lo cul de Déu // vendria a que poria una vegada!*”

⁵⁸ Test. III, 8 r: “*Irruerunt [...] contra dictum clericum de Fraxino, percutientes ipsum clericum in pectore cum aristollis lancearum quas portabant. Et ipso clerico volente tunc [...] eis evadere, petivit hospicium predictum et, volente ipsis claudere portas, ipsi invasores impinxerunt et immiserunt ipsas portas et cum ensibus evaginatis insecuti sunt eum et intus cellarium dicti hospicii ipsum clericum in altera manu vulneraverunt et cum aristollis // lancearum dederunt eidem magnos ictus, et specialiter unum ictum magnum in pectore et alterum retro in squina. Et postea, quia ista testis, ut dixit, defendebat tunc dictum clericum eis ne eum occiderent, dictus clericus de Folgonibus proiecit istam testem, ut dixit, ad terram et accipiens ipsam deponentem per capud suum verberabat ipsum capud in pariete et supra parietem qui ibi erat*”.

mentre ell va fugir definitivament.⁵⁹ Tornats a la casa, els assaltants la van emprendre contra la pobra majordoma, que va ser apallissada i va quedar parcialment invàlida (*facta est debilis de illa parte nec brachium dextrum potest ullo modo versus illam partem ponere nec utere*) i a la més negra misèria, perquè ja no va poder treballar més.⁶⁰ Sens dubte, la bona vídua Famades va ser abocada, amb els seus fills, a la mendicitat pública pels clergues violents de Mieres.

APÈNDIX DOCUMENTAL I LLISTA DE LES DEPOSICIONS TESTIFICALS

Facilem a continuació el text complet dels documents que ens semblen de més interès en el present procés, entre els quals, la cèdula inclosa entre els fulls de la deposició testifical del senyor de Cartellà, que creiem que dóna la clau de la situació i assenyalava la complicitat del senyor feudal (que ja havia tingut al seu servei Bernat Rubí, germà del clergue disbauxat), i la deposició de Caterina, que descriu la violació de la qual va ser víctima llavors feia sis anys, quan només en tenia deu, per part del seu oncle, el clergue Guillem Rubí. La deposició testifical de Caterina és d'una ingènua cruesa, i l'escriu l'ha deixada, púdicament, en llatí i emprant frases eufemístiques que no deixen, però, lloc a dubtes sobre els fets. Aprofitant l'absència de la seva tia i tutora (sembla que la nena era òrfena), i de nit, Guillem es trasllada al

⁵⁹ Test. III, 8 v-9 r: "*Et cum tunc predicti prohicerent contra dictum clericum enses ut eum vulnerarent et occiderent, et ipse clericus staret inter quadam tinam et parietem et non possent comode ad eum attingere propter impedimentum dicte tine et parietis, dicti invasores sese aliquibus tunc vulneraverunt cum ensibus suis, quos contra dictum clericum immitebant et ipsi enses et ictus earum ad seipsos repercutive tornabant et sese vulnerabant. Et tunc, paulo post, dictus clericus evasit ab eis et exivit extra hospicium fugiendo // et dicti invasores postea retro eos una cum hac teste et extra misserunt eum clericum in medio eorum, venientes et prohicientes contra eum dictos enses evaginos, et faciebant totum posse suum ut eum occiderent, et ipsa testis, ut dixit, impediabat eos quantum poterat ne moreretur seu aliter vulneraretur. Et tandem, propter impedimentum predictum, dictus clericus evasit et fugiit: et non poterunt eum consequi nec invenire*".

⁶⁰ Test. III, 9 rv: "*Et quia hec testis prohibuit sic dictis invasoribus ne dictus clericus moreretur et ut evaderet, venit tunc dictus clericus de Folgonibus contra hanc deponentem, et percussit istam testem fortiter in capite magno vulnere prope portam ecclesie intus cimiterium. Et nichilominus istam testem, que ceciderat et cecidit tunc in terra, percussit istam testem adhuc fortiter in capite, elevando sibi dictum capud et supra petras que ibi // erant ipsam capud prostrando et percutiendo fortiter et dicendo ei: **A, na traïdora, que jo us gordaré que d'equí anant no-l nos deffendrets!** Et nichilominus tunc adhuc credens dictam testem occidisse, cum pomo ensis sue percussit fortiter III ictibus hanc deponentem in terra iacentem in spatula dextra: propter quos ictus hec testis, ut dixit, *facta est debilis de illa parte nec brachium dextrumpotest ullo modo versus illam partem ponere nec utere, nec postea de persona sua propterdicta vulnera capitis et ictus ac percussiones sibi factas tunc temporis fuit ista testis compos nec potens, ut dixit, ymmo diversimode propter expensas medicorum et quia non potest facere operas de quibus ipsa et filii sui vivant (cum non habeat aliter de quo vivat) venit ad inopiam et paupertatem, ut dixit*".*

llit de la nena i la viola en grau de no consumació, tant per la resistència de la nena com per la dificultat física de consumir el coit. Que la nena es va resistir sembla prou clar, perquè es va donar part al sotsveguer de Besalú, Pere Albert, que va ordenar una enquesta i un peritatge matronal. Caterina, ja amb 16 o 17 anys i casada a Banyoles, insisteix comprensiblement que va conservar la seva virginitat. Quant a l'enquesta, no sembla haver tingut conseqüències, perquè el disbauxat segueix essent "*clericus tonsoratus*" (probablement sotsdiaca). Podem raonablement suposar que les seves influències davant el senyor feudal van fer que el sotsveguer no l'entregués llavors com a inculpat a la cúria episcopal de Girona, que, en canvi, es va posar en marxa sis anys més tard arran de la denúncia de Berenguer de Puig, indignat per les repetides extorsions del seu mas Plana de Mieres. Per tal de comprendre millor el paper del senyor feudal, transcrivim també la seva deposició testifical i les de Ramon Genís i Pere Cervià, dels masos expugnats a Corts i Borgonyà. Tots ells es refereixen a la protecció del senyor de Cartellà envers la banda dels clergues i els seus amics o "clients", com són anomenats en el procés.

Deposició testifical de Guillem Galceran, senyor de Cartellà i de Falgons (testimoni IV, F 10 v-12 v). Venerabilis G. Gaucerandi de Cartiliano, miles, dominus de Falgonibus, testis iuratus et interrogatus super predictis. Dixit iste testis quod dici audivit communiter, et fama fuit et est, quod dicti Guillermus Rubini et clericus de Falgonibus, una cum quibusdam complicitibus suis, vulneraverunt hoc anno graviter et fecerunt posse suum ad occidendum sine iusta causa dictum clericum de Fraxino et eius ancillam reputaverunt et tenuerunt predicta ad excessum valde enormem, et quod sunt dicti delati graviter puniendi. Item eciam interrogatus, dixit iste testis quod fama fuit et est communis in dicto loco de Folgonibus et in loco eciam // [F 11 r] de Mieriis quod hoc anno fuerunt furati et abstracti de nocte de domo seu quodam manso Berengarii de Podio de Mieriis aliqui mutones ipsius Berengarii, et quod dicti mutones fuerunt occisi et comesti in domo dicti clerici de Folgonibus. Et de ipso furto audivit graviter inculpati communiter, ut dixit iste testis, in dicto loco de Folgonibus dictos clericum de Folgonibus et Guillermmum Rubei, clericos. Et aliter inde dixit iste testis nescire veritatem. Item eciam interrogatus, dixit iste testis quod audivit in dicto loco de Falgonibus, a multis personis de quibus non recordatur, dici communiter quod annus effluxit quod dicto Berengario de Podio raubati fuerunt caules in planterium caulium in magna quantitate; de quo furto hic testis, ut dixit, audivit inculpari et diffamari in dicto loco dictum clericum de Folgonibus et sacrista ecclesie de Lorano.⁶¹ Item eciam interrogatus, dixit iste testis fore verum quod // [F 11 v] VII vel VIII anni efluxerunt quod hic testis intellexit quod dictus clericus dicte ecclesie de Folgonibus tractavit et duxit quosdam clientes de Folgonibus ad locum de Borgonyano vel de Cortibus in expugnando quoddam hospicium sive mansum. Et racione dicte expugnacionis facte de dicto manso fuit postea (ut dixit iste testis se recordari) processum per Constituciones Pacis et Treuge contra dictos homines de Folgonibus qui in hiis interfuerant. Et hic testis, quia ipsi delati erant homines proprii huius testis, ut dixit, lavoravit et procuravit

⁶¹ Lorano: Sant Pere de Llorà (municipi de Sant Martí de Llémena).

cum nobili domino Petro de Montecatheno,⁶² quondam, tunc locum tenente procuratoris generalis Cathalonie, quod dicti delati inde absolventur. Hic testis eciam, ut dixit, habuit et obtinuit s dicto locum tenente dicti procuratoris finem et absolucionem dictis hominibus <ut absolventur> eciam de dicta expugnacione. // [F 12r] Et recordatur, ut dixit, quod inter illos qui fuerunt in dicta expugnacione cum dicto clerico ecclesie de Folgonibus fuerunt et erant: en Bertran (qui in dicta expugnacione fuit vulneratus cum quadrello in fronte, prout ab eo iste testis dici audivit, ut dixit), item multi alii homines dicti loci, de quibus ad presens non recordatur (sed reducet eos ad memoriam, ut dixit, et postea nominabit: quia maior pars, ut dixit, hominum et clientum dicti loci interfuit in dicta expugnacione, et hic testis eis omnibus finem et relaxacionem dicti excessus obtinuit a dicta curia regia). Item dixit iste testis fore verum quod dictus Arnaldus⁶³ Terrada iniuriatus fuit fortiter huic testi, eo quia impregnavit quandam nutricem cuiusdam filii sui, de quo pregnatu dictus filius fuit in periculo. Item dixit, interrogatus, quod dictus Johannes fuit et est graviter diffamatus quod commisit multa crimina alia et excessus, de quibus non fuit punitus.

Bitllet adreçat per Guillem Galceran, senyor del castell de Cartellà i el seu terme, al notari episcopal de Girona (cèdula inclosa entre les pàgines de la seva deposició testifical). [Recto:] Sapiats, senyor, que yo m'e acordat depuys que vos fich partissiò fforça-us los omes de ffer lo testemoni, per tal com en Bn. Rubí estench ab mi e-m serví ben VIII ayns. Perquè yo-us prech que-ls façats çitar a Jerona ho pendre altra manera que no-s aga a ffer a la mia manera. Item, senyor, vos prech que-l testemoni que yo e fet no sia poblijat. Ben mos plau que sia mostrat al senyor bisbe ho çí a vós plàcia, mas que-us prech, axí com amich que vos crec conec, que via no-s publich lo dit testemoni méu. E si més, senyor, vos plau que yo faça, fets-me saber ab segura fiança. G. Gaucerandi de Carteyan, amich vostre en totes coses. [Verso:] AAA. Al honrat e amich en Camús (?), notari del senyor bisbe.

Caterina, ara muller de Joan Pla de Banyoles, explica davant la “cort” o tribunal episcopal la violació de la qual va ser víctima per part del seu oncle, el clergue Guillem Rubí, quan tenia 10 anys (testimoni XI, F 19 v-20 v). Caterina, uxor Jacobi Plani de Balneolis, testis iurata et interrogata super predictis. Dixit ista testis hoc solum scire // [F 20r] super eis, quod <a VI anni> dudum, existente subvicario Bisulduni venerabili P^o. Alberti et hac teste existente sub potestate Sibilie quondam uxoris Berengarii Rubini, avie huius deponentis. Et Guillermi Rubini predicti, avunculi sui, et ista testis eciam ikntrante adhuc annum decimum sue etatis, fuit ipsa testis, ut dixit, sollicitata valde per dictum Guillermmum Rubini, tunc et nunc clericum tonsoratum, in ausencia dicte avie sue, ut ipse G. cum hac teste (nepote ipsius Guillermi) iaceret carnaliter. Et cum hec testis tunc que erat, ut dixit, in dicta etate non apta ad carnalem comixtionem et de parentela proxima ut predicatur dicti Guillermi contradiceret dicto Guillermo, idem Guillermus temere voluit et fecit posse suum, ut dixit, semel de nocte ad cognoscendum carnaliter dictam testem et fecit posse suum, ut dixit, violenter ad deflorandum ipsam testem nisi hec testis restitisset et minus apta esset. Tamen, ut dixit, ipse G. propter

⁶² Petro de Montecatheno: Pere de Montcada, lloctinent del procurador general de Catalunya.

⁶³ Terrada, clergue de Falgons, es deia Joan; aquí se li diu Arnau per error.

resisten- // [F 20 v] *ciam et inaptitudinem dicte testis non potuit hanc testem deflorare, nec defloravit nec eam testem carnaliter cognoscere potuit nec cognovit sicut decet. Et racione premissorum fuit facta inquisitio tunc, ut dixit ista testis, contra dictum Guillelmum Rubini per curiam Bisulduni; et dictus subvicarius fecit ipsam testem inspici et probari per matronas in regione privata, que invenerunt eam incorruptam, ut dixit.*

Ramon Genís explica l'atac de la banda dels clergues al carrer Sitjar de Banyoles, al mas Genís de Corts i al mas Cervià de Borgonyà (testimoni XII, F 20 v-21 v). Raimundus Genís, sartor oriundus de Cortibus, testis iuratus et interrogatus super predictis. Dixit iste testis hoc solum scire super eis, videlicet: quod octo anni efluxerunt vel circa quod quadam nocte seu hora crepusculi illius diei venerunt contra Jacobum Cerviani, fusterium de Balneolis, et hunc testem (qui tunc erant in carraria vocata Sityer de Balneolis) VIII // [F 21 r] vel IX clientes armati et, cum ensibus evaginatis et lanceis hos testes et Jacobum Cerviani fortiter ibi expugnaverunt et fecerunt posse suum ad occidendum hunc testem et dictum Jacobum Cerviani, nisi se ibi in quodam hospicio recollegisset. Et dictos invasores, propter illa hora que obscura erat, hic testis (ut dixit) non potuit cognoscere set dici audivit (ut dixit) a dicto Jacobo Cerviani quod erat unus de illis dictus G. Rubini. Et processu temporis, quadam nocte que erat Carniprivi Quadragesime (ut videtur isti testi, prout dixit) venerunt contra Mansum Genís fratris huius testis et hunc testem et en Vilar de Camonibus et fratrem huius testis (qui erant in dicto manso) quidam clientes armati qui ipsum mansum et predictos qui ibi erant fortiter expugnaverunt, inter quos clientes expugnantes iste testis (ut dixit) audivit loqui et esse dictum Gm. Rubini; alios vero // [F 21 v] clientes (ut dixit) non cognovit propter dictam noctem et obscuritatem eiusdem, sed postea dici audivit iste testis (ut dixit et fama fuit) quod dictus G. Rubini et clericus de Folgonibus fuerunt et erant in illo conflictu et expugnacione, et quod ibi venerant cum eis quidam homines de Folgonibus pro quibus dici audivit racione dicte expugnacionis fecisse compositionem postea (ut dixit iste testis) venerabilem Guillelmum Galcerandi de Cartiliano cum curia Gerunde. Et dicta eadem nocte fuit per eosdem expugnantes expugnatus in loco de Borgonyano alius mansus d'en Cervià. Et pro predictis expugnacionibus fuit sonus de "viafors" emissus. Et fama fuit et erat in dictis locis (ut dixit) quod in dicta expugnacione interfuerunt dicti Guillelmus Rubini et clericus de Falgonibus.

Pere Cervià explica l'atac de la banda dels clergues al mas Genís de Corts i al mas Cervià de Borgonyà (testimoni XVI, F 22 v-23 v). Petrus Cerviani de Bergonyano, testis iuratus et interrogatus super predictis. Dixit iste testis hoc solum recordari super eis: quod VII vel VIII anni fuerunt, quod quadam nocte Carniprivi Quadragesime venerunt cum armis // [F 23 r] multi clientes, quos hic testis (ut dixit) non cognovit, eo quia erat nox obscura et iste testis tunc erat in manso suo et non fuit ausus exire extra. Qui quidem clientes fortiter tunc (ut dixit iste testis) dictum mansum et hunc testem et illos qui intus erant expugnaverunt et magnum dampnum hunc testem dederunt. Et postea, eadem nocte (ut dixit iste testis) dicti clientes inde recedentes, iverunt expugnatum et expugnaverunt fortiter Mansum d'en Genís de Cortibus. Et pro predictis expugnacionibus fuit sonus de "viafors" emissus, et fuit comunis fama quod Bernardus Rubini de Balneolis fecerat fieri dictas expugnaciones eo quia hic testis sustinebat Jacobum Cerviani, de perentela sua, qui (ut dicebatur) difamaverat uxorem dicti Bernardi. Item eciam dixit iste testis esse verum quod post aliqua tempora venerabilis G. Galcerandi de Cartiliano rogavit hunc

testem quod, amore sui, dimiteret et perdonaret ac relaxaret illis qui predicta fecerant dicta dampna huic testi illata: quod fecit iste testis (ut dixit) // [F 23 v] et postea dici audivit quod dictus miles fecerat et fecit pro omnibus qui in dictis expugnacionibus interfuerant et culpabiles erant compositionem cum curia regia Gerunde.

Llista completa dels 35 testimonis la deposició dels quals es recull en la present còpia del procés, numerats en xifres romanes per ordre d'aparició en la present còpia de les deposicions testificals davant la cort episcopal de Girona (24 d'octubre de 1359).

- I. Berenguer de Pereroles, de la parròquia de Mieres.
- II. Berenguer de Puig, del Puig de Sant Pere de Mieres, propietari del mas Plana de Mieres i víctima de diverses extorsions que motiven la denúncia dels fets davant la cúria episcopal de Girona, que posa en marxa el procés eclesiàstic.
- III. Elisenda, vídua de Berenguer de Famades, d'Amer, majordoma del clergue de Santa Maria del Freixe, al qual evita el seu assassinat per part dels disbauxats i acaba malferida per ells.
- IV. Guillem Galceran, senyor de Cartellà i de Falgons, on hi havia la casa de Joan Terrada, a la qual van tenir lloc moltes de les disbauxes que es tracten en el procés, i autor de la cèdula al notari episcopal.
- V. Alamanda, muller de Pere de Puig, del Puig de Mieres.
- VI. Ramon Sanier, de la parròquia de Mieres.
- VII. Pere de Puig, batlle de Santa Maria del Freixe.
- VIII. Guillem Serra, sastre de Banyoles.
- IX. Jaume Cervià, fuster de Banyoles.
- X. Nicolau Bret, de Banyoles.
- XI. Caterina, muller de Jaume Pla, de Banyoles, violada als 10 anys per Guillem Rubí, clergue i oncle seu, aprofitant l'absència de la seva tia i tutora, Sibilla.
- XII. Ramon Genís, sastre natural de Corts.
- XIII. Pere Rodó, sastre natural de Pujarnol.
- XIV. Guillem Busquet, clergue de l'església de Sant Martí de Campmajor.
- XV. Brunissenda Serres, de Sant Martí de Campmajor, que confirma el testimoni anterior.
- XVI. Pere Cervià, de Borgonyà.
- XVII. Pere Planella, clergue de l'església de Santa Maria del Freixe.
- XVIII. Guillem de Solà, de la parròquia de Santa Maria del Freixe.
- XIX. Pere del Roure Gros, de Mieres.
- XX. Pere Rexach, de Mieres.
- XXI. Miquel Pinsach, de la Cellera de Mieres.
- XXII. Berenguer de Torroella, de la vall de Santa Pau.
- XXIII. Arnau de Torrent, àlies 'Pinsach d'Avall'.
- XXIV. Pere Riba, fill del difunt Bernat Riba, de Mieres.
- XXV. Guillema, muller de Miquel Pinsach.
- XXVI. Berenguer Boneta, de la Cellera de Mieres, pare del clergue Pere Guillem Boneta, del seu germà Berenguer i de la seva germana, amant i concubina de Guillem Rubí, per causa de la qual s'origina l'incident del portal de la Cellera de Mieres i els actes de violència contra els germans Boneta.

- XXVII. *Brunissenda, muller de Vicenç de Pla, de la Celler de Mieres.*
- XXVIII. *Brunissenda Vidal, de la Celler de Mieres.*
- XXIX. *Berenguer Boneta, fill de Berenguer Boneta i germà del clergue Pere Guillem Boneta, que testifica contra els actes de violència de Guillem Rubí envers el seu germà.*
- XXX. *Bernat de Mas-sech, de Mieres, que confirma l'agressió als germans Boneta.*
- XXXI. *Brunissenda, muller de Pere de Roure Pigot, de Mieres, que confirma l'agressió als germans Boneta.*
- XXXII. *Pere de Prat Reg, de Mieres, que confirma l'incident del portal de la Celler de Mieres.*
- XXXIII. *Brunissenda Grivera, de la Celler de Mieres, que confirma el concubinatge d'una filla de Berenguer Boneta amb el clergue Guillem Rubí.*
- XXXIV. *Arnau de Mas, missatger de Brunissenda Grivera, de la Celler de Mieres, que confirma el testimoni anterior.*
- XXXV. *Guillema Vidal, de la Celler de Mieres (deposició testifical incompleta).*

[Recepció de l'article: 21-1-2015]

[Acceptació de l'article: 29-6-2015]

Vista general de Mieres.